

Skriva för lärarprofessionen - en balans mellan ett tillgängligt och ett precist språkbruk

Gunnar Höst
Torodd Lunde

Linköpings universitet och NATDID
Karlstad universitet och NATDID

De professionsvetenskapliga artiklarna i ATENA Didaktik ger stöd till lärare som vill utveckla sin undervisning på en forskningsbaserad grund. Denna kombination av syfte och målgrupp innebär särskilda utmaningar för den som skriver. I den här artikeln ger vi konkreta råd för hur forskare och lärare kan skriva professionsvetenskapliga texter som är både tillgängliga och språkligt precisa. Fokus ligger på hur ordval, meningsbyggnad och struktur kan användas för att bidra till en dialogisk kommunikation med syfte att stödja undervisningsutveckling. Genom exempel och verktyg som läsbarhetsindex (Lix) ger vi vägledning i hur skribenter kan göra för att främja ett enkelt men specialiserat didaktiskt språk för lärarprofessionen. Syftet är att bidra till att överbrygga avståndet mellan forskning och praktik i skolan.

Inledning

Texter som skrivs i ATENA Didaktik ska rikta sig mot lärarprofessionen. Syftet med texterna ska vara att göra resultat från didaktisk forskning mer tillgängliga och användbara för lärare och att bidra till att dokumentera beprövad erfarenhet [\[1\]](#). Det innebär att författarna av texterna måste välja innehåll som är relevant för lärare som vill utveckla sin praktik, och strukturera det på ett sätt som stödjer lärare i att kollegialt omsätta resultat från forskning till undervisningsutveckling.

I några av ATENA Didaktik:s texttyper är det forskare som presenterar forskningsresultat och visar hur dessa skulle kunna användas av lärare som verktyg för att utveckla sin praktik [\[2\]](#). I andra är det lärare som skriver hur de använt didaktisk forskning för att utveckla sin praktik [\[3,4\]](#). I båda fallen handlar det om att visa hur forskning kan stödja lärare som vill arbeta med kollegial systematisk undervisningsutveckling med stöd i didaktisk forskning.

Men det är inte bara urval av innehåll och textens struktur som påverkas av syfte och mottagare. Även meningsuppbyggnad, ordval och formalia påverkas. En viktig aspekt av professionsvetenskapliga texter är att bidra till att utveckla och stärka ett gemensamt didaktiskt språk för att utveckla undervisning. En professionsvetenskaplig text måste innehålla professionsrelevanta begrepp för att prata om undervisning på ett specialiserat sätt, samtidigt som språket ska vara enkelt och tillgängligt. I den här artikeln kommer vi att titta närmre på balansgången mellan ett specialiserat språkbruk och enkelhet. Syftet med artikeln är därför att ge verktyg som underlättar skrivande av professionsvetenskapliga artiklar som är tillgängliga och tydliga, samtidigt som de bidrar till att utveckla och förankra ett professionsspråk.

Språket behöver anpassas efter syfte och mottagare

Både forskare och lärare skolas under sin utbildning in i en tradition av akademiskt skrivande. Detta sätt att kommunicera gör det möjligt att formulera argument och beskrivningar med en mycket hög precision och noggrannhet. Samtidigt utmärks genren av drag som kan försvåra för den som ska läsa texten. Det här behöver inte vara ett problem. Genredrag fyller en viktig funktion vid

akademisk argumentation i vetenskapliga publikationer och uppsatser inom lärarutbildning. Dessutom är målgrupperna för dessa typer av texter vana vid sättet att kommunicera. Det akademiska skrivandet är med andra ord ändamålsenligt för sitt syfte och sin målgrupp. Men det innebär inte nödvändigtvis att det är lämpat även för kommunikation som syftar till att göra forskning tillgänglig och användbar för lärare, eller för att bidra till att utveckla ett gemensamt didaktiskt språk för professionen.

I den här texten kommer vi att lyfta några aspekter av skrivandets hantverk kopplat till ordval, meningsbyggnad och styckesindelning. Vi kommer att diskutera detta i relation till balansen mellan att göra en text tillgänglig och behovet av att använda ett precist och specialiserat språk för att hantera undervisningsfrågor. Inspirationen kommer från etablerade genrer som populärvetenskap, men också från riktlinjer för vad som är viktigt i utformning av myndighetsspråk ("klartext", se till exempel <https://www.isof.se/utforska/vagledningar/myndigheternas-skrivregler>).

Välj ord som bidrar till begriplighet och precision för professionen

Meningar som innehåller många långa ord kan upplevas som tyngre att läsa. Går det att välja ett kortare ord med samma innebörd som ett längre kan det därmed vara ett sätt att göra läsningen smidigare för läsaren. Välkända ord bidrar på samma sätt till en lättare läsning än mer okända eller ålderdomliga ord. Men ordval handlar i hög grad även om att anpassa språket efter den professionsvetenskapliga kontexten.

En viktig aspekt rör hur du som skribent ska hantera specialiserade termer i en professionsvetenskaplig text. Vetenskapliga begrepp är förstås oerhört centrala inom forskningen, och i en forskningsartikel är det viktigt att vara tydlig och konsekvent med vilken teoretisk grund som man skriver utifrån. Detta kan göras effektivt inom vetenskapen, eftersom läsaren kan förväntas vara bekant med hur olika begrepp används. Men för att en ovan läsare ska förstå begreppsapparaten behöver den förklaras. Detta ökar textens längd och ansträngningen som läsaren behöver göra. Texten riskerar därmed att bli mindre tillgänglig. Därför föreslår vi att de vetenskapliga begreppen hålls nere till ett minimum, och bara används när de faktiskt kan vara till nytta för läsaren.

Ett sätt som vetenskapliga begrepp kan vara till nytta är om de bidrar till att berika professionsspråket. Vetenskapliga artiklar kan baseras på en teoretisk ram som kan vara användbar för lärare, till exempel genom att sätta ord på viktiga aspekter av undervisning. Ett exempel på detta kan vara didaktiska modeller, där syftet med begreppsapparaten är att den ska kunna stödja lärare i att göra didaktisk analys och design i planering, genomförande och utvärdering av undervisning. Begreppen spelar därmed en avgörande roll.

I professionsvetenskapliga texter är det även viktigt att språket stämmer överens med språkbruket inom den profession som kommunikationen utgår från. Till skillnad från populärvetenskap, som syftar till kommunikation med en intresserad allmänhet, utgår professionsvetenskap från en målgrupp som redan har ett professionsbaserat språk. Det är därför viktigt att använda specifika och relevanta termer när det är lämpligt. Det kan till exempel handla om att skilja på kursplan och läroplan, och att använda termen "barn" snarare än "elever" i texter om förskolan.

Undvik akademisk meningsbyggnad

Vi har alla erfarenhet av att meningar som i stort sett säger samma sak ändå kan ge väldigt olika intryck på en läsare. En viktig faktor här är längden på meningen, där långa meningar ställer högre krav på att "hänga med". Men även strukturen och sättet att använda språket är viktigt. Även här finns det saker att tänka på för den som är skolad i akademiskt skrivande. För att hjälpa skribenter att få syn på sina egna tendenser till att skriva på "akademiska" lyfter vi här tre typiska drag som påverkar känslan och läsbarheten i texten.

Det första draget är komplex meningsbyggnad, något som ställer högre krav på läsaren. Meningar som, likt den här, har inskjutna bisatser, det vill säga att meningen innehåller delar som tillför information men som i sig inte är fullständiga meningar, uppfattas ofta som svårare att läsa och förstå. Ofta kan detta undvikas genom att helt enkelt dela upp meningen i flera meningar.

Det andra draget inom akademiskt skrivande är vanan att använda passiv form. Det innebär att subjektet i en mening inte är den aktiva parten, som till exempel i formuleringen "ur analysen drogs slutsatsen att...". Ett motiv till att använda sådana formuleringar kan vara en strävan att undvika att knyta texten allt för hårt till en person eller att skribentens subjektiva åsikter ska få för stor vikt. Problemet med passiva formuleringar är dock att det inte framgår vem som gör eller tycker saker. Detta kan bidra till en känsla av distans mellan texten och läsaren. Men framför allt blir texten mindre tydlig, eftersom den tar för givet att läsaren förstår vem det är som är aktör.

Det tredje draget är nominalisering, eller "substantivsjukan" som det ibland kallas, vilket innebär att skriva om ett verb så att det istället blir ett substantiv. Ett exempel är att skriva "vi bedriver forskning" istället för "vi forskar". Denna typ av formuleringar tillför ofta ingenting till meningen. Däremot gör det meningen både längre och mer abstrakt. Självklart finns det lägen där det är motiverat att använda nominalisering. Till exempel känns det rimligt att säga att "skolan bedriver undervisning", medan det däremot blir konstigt att säga att "skolan undervisar". Det är dock en god idé att se över sin text för att undvika onödiga nominaliseringar.

Underlätta för läsaren med tydlig avsnitts- och styckesindelning

Vi har tidigare föreslagit en övergripande struktur baserat på delarna Inledning, Mittdel och Avslutning [2]. Denna struktur är användbar för att i grova drag bestämma var information ska placeras i texten. Men varje del är uppbyggd av avsnitt som i sin tur är uppbyggd av stycken.

Avsnittsindelningen är alltså en viktig del av dispositionen, det vill säga den övergripande strukturen för var olika delar av texten ska placeras. För att göra det tydligt för läsaren hur texten är strukturerad kan avsnitten markeras med underrubriker. Dessa ska säga något om vad avsnittet handlar om. Därför får de gärna vara formulerade som påståenden, och kan med fördel innehålla verb. Ett exempel på detta är underrubriken "Språket behöver anpassas efter syfte och mottagare". Om syftet med ett avsnitt är att få läsaren att göra något kan underrubrikerna vara formulerade som uppmaningar. Ett exempel på detta är underrubriken till detta avsnitt: "Underlätta för läsaren med tydlig avsnitts- och styckesindelning".

När det gäller styckesindelning är en bra grundregel att varje stycke i huvudsak ska handla om en sak. Det innebär att skribenten i ett stycke presenterar en tankegång eller ett budskap, för att därefter presentera nästa tanke i ett nytt stycke. Stycket kan gärna inledas med en kärnmening som sammanfattar vad det handlar om. En konsekvens av att varje tankegång ska ha ett eget stycke är att stycken kan vara relativt korta.

Inom styckena binds meningarna samman med sammanbindningsord för att skapa en röd tråd. Exempel på detta är ord som signalerar orsakssammanhang ("därför"), tidsmässiga samband ("sedan"), kontraster ("däremot") eller uppräddning ("dessutom"). På så sätt kopplas meningarna ihop så att läsaren leds genom texten och får ett flyt i läsningen.

Använd läsbarhetsindex som hjälpmedel för skrivandet

Vi har hittills beskrivit tankeredskap för hur en skribent kan jobba med text så att den blir så tillgänglig och tydlig för mottagaren som möjligt. Men det finns också mer konkreta redskap som kan vara till nytta. Ett sådant redskap är läsbarhetsindex (Lix) som skapades av Carl-Hugo Björnsson på 1960-talet [5].

Lix ger ett mått på hur svårt språk en text har baserat på andelen långa ord i texten och den

genomsnittliga meningslängden. Långa ord definieras som ord längre än sex bokstäver. Summan av den genomsnittliga längden på meningar och andelen långa ord ger Lix-värdet. Detta tolkas sedan genom att jämföra med en tabell över typiska lix-värden i olika typer av texter. Lix lägre än 30 räknas som mycket lättläst, och förekommer i barnböcker, medan ett värde över 60 räknas som mycket svårt och kännetecknar byråkratiska texter. Det här stycket har ett Lix-värde på 40, vilket räknas som "medelsvårt", och motsvarar en normal tidningstext.

Det går lätt att ta reda på Lix-värdet för den text man håller på att skriva, till exempel via hemsidan lix.se. Detta verktyg sammanställer meningarna i texten, vilket gör det lätt att hitta långa meningar som kan brytas upp i flera meningar. Det visar även hur ofta ord används i texten. På så sätt kan du som skribent få en bild av hur din text kan uppfattas, och information om vad du kan ändra för att göra läsningen mindre ansträngande för läsaren.

För den som vill använda verktyget via hemsidan ovan är det viktigt att veta att det räknar meningar som den text som finns mellan två punkter. Rubriker och underrubriker kommer därför att läggas samman med nästföljande mening, medan förkortningar där punkter ingår (såsom "bl.a.") kommer att räknas som flera meningar. Detta kan påverka Lix-värdet genom att ge en felaktig genomsnittlig meningslängd. För att få ett rättvisande Lix-värde behöver du därför se över texten när du lägger in den på hemsidan, och till exempel ta bort punkter i förkortningar och antingen ta bort rubriker eller avsluta dem med en punkt.

Avslutning

Utgångspunkten för de professionsvetenskapliga texterna i ATENA Didaktik är att de riktar sig till lärarprofessionen. Syftet är att bidra till forskningsbaserad undervisningsutveckling. Denna kombination av mottagare och syfte skiljer sig från både populärvetenskapliga texter och akademiska vetenskapliga texter. I den här texten har vi gett rekommendationer för hur en skribent på olika sätt kan göra sin text mer ändamålsenlig för denna kombination.

Balansen mellan ett specialiserat professionsspråk och tillgänglighet påverkar i stor utsträckning vilka ordval som är lämpliga. Enligt våra rekommendationer bör den vetenskapliga terminologin tonas ned förutom när en specifik begreppsapparat är särskilt lämplig som verktyg för att utveckla undervisningen. Språket får däremot gärna ha en hög precision när det gäller ord som är etablerade inom professionen, även om dessa ord inte är vanligt förekommande i övrigt.

Tillgängligheten påverkas också i hög grad av hur vi bygger upp meningar. Genom att undvika onödigt komplext och akademiskt språk och sträva efter hög läsbarhet blir läsningen mindre utmanande för mottagaren. Detta ökar chanserna att fler ska ta del av det som skrivs och därmed också möjligheten för skribenten att bidra till utvecklingen av undervisning i skolan med stöd av forskning. Läsningen gynnas även av att texten har en tydlig struktur som synliggörs genom informativa underrubriker.

Sammantaget hoppas vi att den här texten kan vara användbar för både lärare och forskare som vill skriva professionsvetenskapliga texter som stödjer lärare i att kollegialt omsätta resultat från forskning till undervisningsutveckling.

Författare

Gunnar Höst är huvudredaktör för ATENA Didaktik och biträdande föreståndare för NATDID, Nationellt centrum för naturvetenskapernas och teknikens didaktik. Han är också universitetslektor i visuellt lärande och kommunikation vid Institutionen för teknik och naturvetenskap, Linköpings universitet. E-postadress: gunnar.host@liu.se

Torodd Lunde är biträdande redaktör för ATENA Didaktik. Han är också universitetslektor i

didaktik med inriktning mot kemi vid Institutionen för ingenjers- och kemivetenskaper, Karlstads universitet. E-postadress: torodd.lunde@kau.se

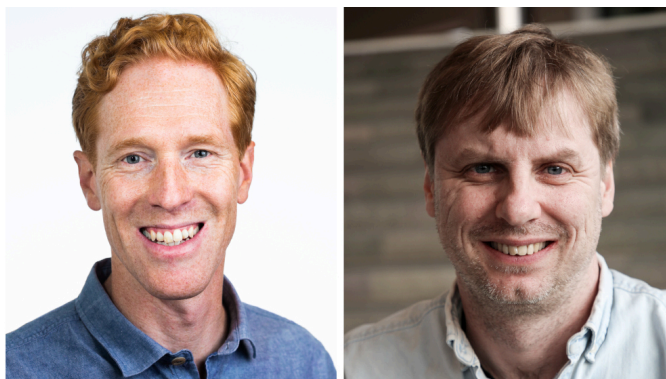

Figure 1. Författarna Gunnar Höst och Torodd Lunde.

Referenser

1. Stolpe K, Höst G. En plats för samtal mellan profession och forskning. ATENA Didaktik. 2019;1(1). <https://doi.org/10.3384/aten.2019.1385>
2. Lunde T, Höst G. Från doktorsavhandling till professionsvetenskaplig artikel - att kommunicera sin forskning till lärarprofessionen. ATENA Didaktik. 2024;6(2). <https://doi.org/10.3384/aten.2024.5685>
3. Lunde T, Höst G. Ett artikelformat för att dela kritiskt prövade erfarenheter. ATENA Didaktik. 2023;5(2). <https://doi.org/10.3384/aten.2023.5140>
4. Lunde T, Höst G. Forskningsbaserad kunskap som redskap för undervisningsutveckling. ATENA Didaktik. 2024;6(1). <https://doi.org/10.3384/aten.2024.5380>
5. Björnsson C. Läsbarhet. Stockholm: Liber; 1968.